

PRAWO KANONICZNE / CANON LAW**PIOTR WOJNICZ****PENALIZACJA CZYNÓW SEKSUALNYCH
WOBEĆ MAŁOLETNIICH
– ROZWAŻANIA NA TLE PRAWA KANONICZNEGO
I POLSKIEGO PRAWA KARNEGO**

Przestępstwa na tle seksualnym wobec osób małoletnich są tą kategorią czynów zabronionych, która wywołuje szczególnie silne emocje społeczne. Z punktu widzenia osoby skrzywdzonej pociągają one negatywne skutki, których efekty są odczuwalne w bardzo długiej perspektywie, a często rzutują na sposób postępowania małoletnich w życiu dorosłym. Osoby dotknięte tego rodzaju przestępstwami mogą liczyć na ochronę prawną zarówno ze strony Kościoła katolickiego, jak i władz świeckich.

W art. 5 konkordatu pomiędzy Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską¹ czytamy: „przestrzegając prawa do wolności religijnej, Państwo zapewnia Kościołowi katolickiemu, bez względu na obrządek, swobodne i publiczne pełnienie jego misji, łącznie z wykonywaniem jurysdykcji oraz zarządzaniem i administrowaniem jego sprawami na podstawie prawa kanonicznego”. Oznacza to, że Kościół katolicki w Polsce może swobodnie wykonywać jurysdykcję nad wiernymi. Jednakże uznanie autonomii prawa kanonicznego nie oznacza, że państwo nie będzie ścigało osób popełniających przestępstwa kryminalne, a już tym bardziej skazanych prawomocnie na gruncie prawa kanonicznego. Wzajemne poszanowanie suwerenności tych dwóch systemów prawnych oznacza, że są one wobec siebie komparatywne.

Wymierzając karę kanoniczną władze kościelne zostały zobowiązane do powiadomienia organów świeckich o zaistniałym przestępstwie. Papież Franciszek mocą dokumentu *Vos Estis Lux Mundi*² zobligował duchownych do powiadomienia władz państwowych o przypadkach napastowania seksualnego, jakiego mogliby się dopuścić przedstawiciele Kościoła. Z kolei w artykule 240 § 1 Kodeksu karnego jest

PIOTR WOJNICZ – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie Filia w Elku, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3333-6726>, e-mail: wojniczpiotr@wp.pl.

¹ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r., Dz.U. 1998 nr 51 poz. 318.

² Franciszek, *List apostolski motu proprio Vos Estis Lux Mundi w sprawie postępowania odnośnie przestępstw związanych z wykorzystaniem seksualnym z dnia 9.05.2019 roku*, <https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/motu/vos_estis_09052019.html>, dostęp 27.07.2019 r. (dalej: *Vos Estis Lux Mundi*).

mowa o tym, że: „kto, mając wiarygodną wiadomość o karalnym przygotowaniu albo usiłowaniu lub dokonaniu czynu zabronionego określonego w: [...] art. 197 zgwałcenie lub wymuszenie innej czynności seksualnej, art. 198 seksualne wykorzystanie bezradności lub niepoczytalności innej osoby, art. 200 obcowanie płciowe z osobą małoletnią lub doprowadzenie jej do poddania się czynnościom seksualnym, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”³. Niezależnie od kontrowersji wobec interpretacji⁴ wskazanego artykułu, należy zaznaczyć, że współpraca w sprawach z zakresu omawianej materii powinna mieć charakter kompletny i nie pozostawiać żadnych wątpliwości co do jej zasadności.

Należy podkreślić, że w prawie kanonicznym „kara jest ostatecznym środkiem, po który wolno sięgnąć ordynariuszom [...], aby przywrócić naruszony ład w społeczności kościelnej i doprowadzić przestępcę do poprawy”⁵. W świeckim prawie karnym natomiast „kara jest zawsze ujemną reakcją na zachowanie oceniane jako negatywne z punktu widzenia określonych norm współżycia społecznego, [...] stanowi środek przymusu państwowego stosowanego przez sąd wobec sprawców zamachów na porządek prawny uznany za społecznie szkodliwy”⁶.

Kara zarówno w prawie kanonicznym, jak i świeckim prawie karnym stanowi pewien element naprawienia krzywdy, jaką osoba dorosła i świadoma swego działania wyrządziła osobie niepełnoletniej i zależnej w działaniu od osoby dorosłej.

Kościół katolicki wobec przestępstw seksualnych na małoletnich – zarys historyczny

Kościół katolicki ma bogatą historię prawodawstwa napiętnującego przestępstwa na tle seksualnym. W starożytności nadużycie seksualne wobec osób małoletnich było traktowane jako bardzo poważne przestępstwo. Jan Dohnalik przytacza postanowienia synodu w Elwirze z 306 r.: „gwałciciele dzieci nawet na koniec nie otrzymają Komunii”. Autor zwraca uwagę, że również teksty biblijne określają zachowania przeciwko naturze ludzkiej jako te, za które według św. Pawła „nadchodzi gniew Boży na buntowników” (Ef 5,6)⁷. Z kolei ks. prof. Florian Lempa zauważa, że już w średniowieczu Kościół podejmował próbę przeciwdziałania tego rodzaju przestępstwom skierowanym wobec osób małoletnich. Autor przytacza § 35 konstytucji *Suprerae dispositionis* papieża Leon X z 5 maja 1514 r., w którym „nakazano karać świeckich i duchownych za każdy akt seksualny z dziećmi, sankcjami kanonicznymi i cywilnymi”. Podobną

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny, Dz. U. 2018 poz. 1600 ze zm. (dalej: KK).

⁴ <<https://www.przewodnik-katolicki.pl/NEWS/2017/Walka-z-naduzyciami-seksualnymi-wsrod-duchownych>>, dostęp: 25.06.2019.

⁵ F. Lempa, *Podstawowe zasady wymierzania poprawczych kar kanonicznych*, „Civitas et Lex” 4(2017), s. 33.

⁶ A. Marek, A. Marek-Ossowska, *Prawo wykroczeń. Materialne i procesowe*, Warszawa 2019⁸, s. 79–80.

⁷ J. Dohnalik, *Prawo kanoniczne wobec nadużyć seksualnych duchownych względem dzieci i młodzieży*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 1(2015), s. 51–52.

współpracę z władzami państwowymi zalecała konstytucja apostolska *Cum primum* z 1 kwietnia 1566 r. Pius V „uznał taki czyn za wynaturzenie, a jego sprawcę zalecał oddać w ręce władzy świeckiej, by ta wymierzała mu stosowną karę, jeżeli zaś był duchownym, należało go uprzednio zdegradować”⁸. Z kolei papież Pius IV uznał solicytację⁹ „za grzech ciężki zasługujący na karę kanoniczną”. Uczynił to w liście do arcybiskupa Sewilli *Cum Sicut nuper*. Zawarte w tym dokumencie postanowienia weszły w życie jako normy prawne w 1622 r. mocą konstytucji Grzegorza XV *Universi*, która wskazywała „okoliczności, w których mogło dojść do popełnienia solicytacji i określiła jego istotę”¹⁰.

Natomiast Benedykt XIV mocą konstytucji *Sacramentum poenitentiae* z 1741 r. do powszechnego prawa kanonicznego wprowadził pojęcie przestępstwa rozgrzeszania współnika w grzechu przeciwko szóstemu przykazaniu¹¹. Tenże papież nakazywał „solicytowanemu zadenuncjowanie osoby solicytującej ordynariuszowi miejsca, upoważnionemu do ścigania tego przestępstwa. Penitentowi, który odmawiał takiego doniesienia, należało odmówić rozgrzeszenia do czasu spełnienia obowiązku”¹².

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. również penalizował zachowania na tle seksualnym wobec małoletnich. Zgodnie z kanonem 2357 § 1 wierni świeccy, którzy dopuścili się takiego czynu z osobą poniżej szesnastego roku życia, popadali w infamię prawną, a ordynariusz miejsca miał obowiązek według własnej oceny ukarać ich dodatkowymi karami. Z kolei w stosunku do osób duchownych dokument ten przewidywał suspensę *ferendae sententiae*. Ponadto Kodeks nakazywał „uznać ich za prawnie zniesławionych oraz pozbawić wszelkich urzędów, beneficjów, godności i zadań kościelnych, jeżeli takie posiadali, a w ciężkich przypadkach deponować”¹³.

Kontynuacją bogatego prawodawstwa kościelnego penalizującego przestępstwa seksualne popełniane na osobach niepełnoletnich stanowi Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. W kanonie 1395 § 2 odnajdujemy penalizację czynów seksualnych duchownych z małoletnimi poniżej szesnastego roku życia¹⁴. Trzeba zauważyć, że w XXI w. Kościół wydał kilka ważnych dokumentów mających na celu obronę małoletnich przed nadużyciami seksualnymi. Wśród nich należy wymienić: list apostolski Jana Pawła II *Sacramentorum sanctitatis tutela* normujący sprawy związane z przestępstwami przeciwko świętości sakramentu pokuty, m.in. – rozgrzeszenie współnika w grzechu przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu oraz *sollicitatio ad turpia*, czyli nakłanianie penitenta do grzechu

⁸ F. Lempa, *Kanoniczna ochrona karna małoletnich przed nadużyciami seksualnymi*, Białystok 2013, s. 57–58.

⁹ Solicytacja – namawianie do grzechu przeciwko szóstemu przykazaniu w kontekście sakramentu pojednania.

¹⁰ F. Lempa, *Kanoniczna ochrona...*, s. 77–78.

¹¹ Tamże, s. 88.

¹² Tamże, s. 78.

¹³ Tamże, s. 58.

¹⁴ *Kodeks Prawa Kanonicznego*, Poznań 1984 (dalej: KPK z 1983).

przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu w akcie spowiedzi¹⁵. Dokument ten został znowelizowany przez Kongregację Nauki Wiary w akcie *Normae de gravioribus delictis* z 21 maja 2010 r.¹⁶ Ostatnim dokumentem, świadczącym o powadze, z jaką Kościół katolicki podchodzi do omawianej kwestii, jest wydany przez papieża Franciszka *List apostolski motu proprio Vos Estis Lux Mundi* w sprawie postępowania odnośnie do przestępstw związanych z wykorzystaniem seksualnym z 9 maja 2019 r.

Rodzaje i charakterystyka przestępstw seksualnych wobec małoletnich w prawie kanonicznym

Kodeks Prawa Kanonicznego sankcjonuje zachowania seksualne wobec małoletnich w kanonie 1395 § 2. W jego treści czytamy: „Duchowny, który w inny sposób wykroczył przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, jeśli jest to połączone z użyciem przymusu lub groźby, albo publicznie lub z osobą małoletnią poniżej szesnastego roku życia, powinien być ukarany sprawiedliwymi karami, nie wyłączając w razie potrzeby wydalenia ze stanu duchownego”. Ks. F. Lempa stwierdza, że sformułowania zawarte w tym kanonie mają charakter bardzo szeroki, co też przekłada się na jego interpretację. „Dozwala ona na to, by w oparciu o nią można było ścigać wszystkie przestępstwa stypizowane w państwowym prawie karnym, których dokonanie wymaga obecności osoby małoletniej”. W 2010 r. podniesiono górną granicę wieku osoby pokrzywdzonej do osiemnastu lat. Tym samym pozwoliło to na „penalizowanie zachowań określanych jako przestępstwa w różnych systemach prawa karnego, także tych, które przewidują kary za działania o charakterze seksualnym z osobami małoletnimi, które nie są uważane za pedofilię, lecz efebofilię”¹⁷.

W prawie kanonicznym można wyróżnić następujące rodzaje przestępstw seksualnych wobec osób małoletnich:

- przestępstwo przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, popełnione przez duchownego z małoletnim poniżej osiemnastego roku życia albo z osobą trwale niezdolną do posługiwania się rozumem bez względu na wiek:
 - zmuszaniu kogoś, stosując przemoc lub groźbę, czy też nadużycie władzy, do dokonywania lub poddawania się czynnościom seksualnym,
 - dopuszczaniu się czynności seksualnych z osobą małoletnią lub bezradną,
 - wytwarzaniu, prezentowaniu, przechowywaniu lub rozpowszechnianiu, także w sieci teleinformatycznej, pornografii dziecięcej, oraz rekrutowaniu

¹⁵ Jan Paweł II, *Litterae Apostolicae motu proprio datae quibus Normae de gravioribus delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis promulgantur, Sacramentorum sanctitatis tutela*, 30 kwietnia 2001, AAS 93(2001), s. 737–739.

¹⁶ Kongregacja Nauki Wiary, *Synteza modyfikacji wprowadzonych do Normae de gravioribus delictis*, 21 maja 2010, AAS 102(2010), s. 419–434.

¹⁷ F. Lempa, *Kanoniczna ochrona...*, s. 52.

lub nakłanianiu osoby małoletniej czy bezradnej do udziału w prezentacjach pornograficznych¹⁸,

- czyny dokonane przez biskupów i osoby z nimi zrównane¹⁹, polegające na działaniach lub zaniechaniu, mające na celu zakłócanie lub uniknięcie dochodzeń cywilnych lub kanonicznych, administracyjnych lub karnych przeciwko duchownemu lub zakonnikowi w związku z przestępstwami na tle seksualnym²⁰;
- rozgrzeszenie współnika w grzechu przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu²¹;
- usiłowanie udzielania rozgrzeszenia sakramentalnego albo słuchanie spowiedzi²²;
- symulowanie udzielania rozgrzeszenia sakramentalnego²³;
- nakłanianie do grzechu przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu w akcie spowiedzi albo przy jej okazji lub pod pretekstem²⁴.

Należy zauważyć, że prawo kanoniczne wskazuje na dwie strony przestępstwa, a mianowicie osobę małoletnią jako ofiarę i duchownego jako sprawcę czynu, czyli podmiot czynny i podmiot bierny.

Zgodnie z prawem kanonicznym małoletnim jest osoba, która nie ukończyła osiemnastego roku życia. Osoby, które nie ukończyły siódmego roku życia nazywa się dzieckiem i uważa się, że nie posiadają one umiejętności używania rozumu²⁵. Podobnie traktowane są osoby, które na stałe nie mają zdolności używania rozumu. Uznaje się je za nieodpowiedzialne i przyrównuje się do dzieci²⁶. Po ukończeniu siódmego roku życia domniemywa się, że osoba taka posiada już zdolność posługiwania się rozumem²⁷. Po ukończeniu czternastego roku życia osoba nabywa prawo do zamążpójścia, chociaż normy prawa kanonicznego odradzają tak wczesną zmianę stanu cywilnego²⁸. Osoby te zgodnie z prawodawstwem z 2010 r. podlegają kanonicznej ochronie przed nadużyciami seksualnymi.

¹⁸ *Vos Estis Lux Mundi*, art. 1 § 1a.

¹⁹ *Vos Estis Lux Mundi*, art. 6, Przepisy postępowania, o których mowa w niniejszym tytule, dotyczą zachowań, o których mowa w art. 1, popełnianych przez:

- a) kardynałów, patriarchów, biskupów i legatów Biskupa Rzymskiego;
- b) duchownych, którzy kierują lub kierowali jako pasterze Kościoła partykularnego lub jednostki z nim zrównanej, obrządku łacińskiego lub wschodniego, w tym Ordynariatów personalnych, za czyny popełnione w trakcie sprawowania urzędu;
- c) duchownych, którzy kierują lub kierowali duszpasterstwem jakiejś prałatury personalnej, za czyny popełnione w czasie sprawowania władzy;
- d) tych, którzy są lub byli najwyższymi przełożonymi instytutów życia konsekrowanego lub stowarzyszeń życia apostołowego na prawie papieskim, a także klasztorów *sui iuris*, za czyny popełnione w trakcie sprawowania urzędu.

²⁰ *Vos Estis Lux Mundi*, art. 1 § 1b.

²¹ KPK z 1983 r., kan. 1378 § 1.

²² KPK z 1983 r., kan. 1378 § 2.

²³ KPK z 1983 r., kan. 1379.

²⁴ KPK z 1983 r., kan. 1387.

²⁵ KPK z 1983 r., kan. 97 § 2.

²⁶ KPK z 1983 r., kan. 99.

²⁷ KPK z 1983 r., kan. 98.

²⁸ KPK z 1983 r., kan. 1071 § 1; P. Wojnicz, *Pozycja prawna oraz apostołstwo wiernych świeckich w Kościele rzymskokatolickim*, „Studia Elckie” 3(2019), s. 395.

Z kolei według norm prawa kanonicznego duchownym, który „może być podmiotem przestępstwa aktu seksualnego nad małoletnim jest mężczyzna posiadający święcenia diakonatu, prezbiteratu lub episkopatu”. Podmiotem może być również członek instytutu życia konsekrowanego, czyli zakonnik. Jednakże w przypadku zakonników, aby mogli być uważani za sprawców opisywanego przestępstwa i podlegać karnemu wydaleniu ze swoich wspólnot życia według rad ewangelicznych, muszą być definitywnie do nich włączeni i posiadać ważne święcenia²⁹.

Należy zauważyć, że aby zaistniała sytuacja penalizowana przez prawo kanoniczne, konieczna jest czynna postawa duchownego, bez względu na jej zewnętrzną formę. Natomiast w przypadku małoletniego wystarczająca jest jego fizyczna obecność, bez względu na świadomość i zgodę lub dezaprobatę wobec tego rodzaju zachowania³⁰.

Kary i środki karne w prawie kanonicznym

Kościół katolicki ma wrodzone i własne prawo wymierzania sankcji karnych wiernym popełniającym przestępstwo³¹. Uprawnienie do stosowania kar zostało nadane mu przez samego Chrystusa (Mt 18, 15–17) i wynika z natury samego Kościoła³². W systemie prawa kanonicznego wyróżnia się następujące kary:

- 1) kary poprawcze, czyli cenzury:
 - ekskomunika³³;
 - interdykt³⁴;
 - suspensa³⁵;
- 2) kary ekspiacyjne³⁶:
 - zakaz lub nakaz przebywania na określonym miejscu lub terytorium;
 - pozbawienie władzy, urzędu, zadania, prawa, przywileju, uprawnienia, łaski, tytułu, odznaczenia, nawet czysto honorowego;
 - zakaz korzystania z władzy, urzędu, zadania, prawa, przywileju, uprawnienia, łaski, tytułu, odznaczenia, nawet czysto honorowego lub zakaz korzystania z tego w określonym miejscu lub poza określonym miejscem;
 - karne przeniesienie na inny urząd;
 - wydalenie ze stanu duchownego.

²⁹ F. Lempa, *Kanoniczna ochrona...*, s. 60–61.

³⁰ Por. J. Syryjczyk, *Kanoniczne prawo karne. Część szczególna*, Warszawa 2003, s. 165.

³¹ KPK z 1983 r., kan. 1311.

³² P. Kaleta, *Kanoniczne sankcje karne za przestępstwa majątkowe*, „Prawo Kanoniczne” 3(2015), s. 118.

³³ KPK z 1983 r., kan. 1331.

³⁴ KPK z 1983 r., kan. 1332.

³⁵ KPK z 1983 r., kan. 1333–1334.

³⁶ KPK z 1983, kan. 1336.

Oprócz kar w prawie kanonicznym funkcjonują również środki karne, do których zalicza się:

- 1) upomnienie przez ordynariusza osoby, która znajduje się w bardzo bliskiej okazji popełnienia przestępstwa lub na kogo w wyniku przeprowadzonego dochodzenia pada poważne podejrzenie popełnienia przestępstwa;
- 2) nałożenie nagany na osobę, której postępowanie powoduje zgorszenie lub poważne naruszenie porządku publicznego, w sposób dostosowany do szczególnych warunków osoby i faktu;
- 3) pokuta³⁷.

Analizując kanon 1395 § 2 KPK z 1983 oraz artykuł 6 § 2 *Normae de gravioribus delictis*, należy zauważyć określone zwroty, którymi posługuje się prawodawca kościelny, a mianowicie: „powinien być ukarany sprawiedliwymi karami” oraz „powinien być ukarany odpowiednio do jego wagi”. W obydwu przepisach prawodawca wskazał wydalenie ze stanu duchownego oraz pozbawienie urzędu jako dwie najcięższe kary kanoniczne względem duchownego, który dopuścił się czynu zabronionego na osobie małoletniej. Słusznie zauważa ks. F. Lempa, że sformułowanie to ma charakter racjonalny, „gdyż pozostawia dużą swobodę sędziemu kościelnemu, jeżeli chodzi o wybór sankcji karnej, którą ma obowiązek wymierzyć za to przestępstwo winnemu duchownemu”. Elastyczność w doborze kar „umożliwia” właściwe ukaranie sprawcy przestępstwa³⁸.

Według Jerzego Syryjczyka „celem prawa kanonicznego jest budowanie i zabezpieczanie wspólnoty kościelnej. Kary kościelne [...] są natomiast ostatecznym narzędziem lub środkiem przymusu w działalności pastoralnej Kościoła, stosowanym do osiągnięcia tychże celów”³⁹. Należy zauważyć, że „poprawa przestępcy ma doniosłe znaczenie dla każdej społeczności, także dla Kościoła, który zmierza do uświęcenia wszystkich ludzi. Realizację owego celu uniemożliwia grzech ciężki, jakim jest przestępstwo. [...] Korzystając z przysługującej mu władzy, grzechem zajmuje się w obu zakresach. W zakresie wewnętrznym dokonuje się to w sakramencie pokuty, natomiast w zakresie zewnętrznym – między innymi poprzez prawo karne”⁴⁰.

Istnieją trzy podstawowe cele kary w prawie kanonicznym wynikające z kanonu 1341, a mianowicie:

- naprawienie powstałego zgorszenia,
- wyrównanie naruszonej sprawiedliwości,
- poprawa przestępcy⁴¹.

Zdaniem Krzysztofa Mikołajczuka „Kościół swej władzy karania nie uważa za pierwszorzędny sposób prowadzenia wiernych do uświęcenia i zbawienia. Karanie jest niewątpliwie środkiem dalszym *ad animarum salutem procurandam*.

³⁷ KPK z 1983, kan. 1339–1340.

³⁸ F. Lempa, *Kanoniczna ochrona...*, s. 66.

³⁹ J. Syryjczyk, *Pojęcie ekskomuniki w świetle zadań pastoralnych Kościoła w Projekcie prawa karnego z 1973 r. oraz w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, „Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawno-historyczny” 32/1–2(1989), s. 137–138.

⁴⁰ J. Syryjczyk, *Pojęcie ekskomuniki...*, s. 139.

⁴¹ P. Kaleta, *Kanoniczne sankcje karne...*, s. 119.

Kościół kieruje wiernych do właściwego im celu przede wszystkim poprzez nauczanie Słowa Bożego, udzielanie sakramentów, zachęty, perswazje, upomnienia ojcowskie, ustawy dyscyplinarne. Niekiedy jednak, ze względu na dobro duchowe wiernego, który dopuścił się czynu zakazanego oraz dobro wspólnoty, sprawiedliwe ukaranie przestępcy jest konieczne⁴².

Penalizacja zachowań seksualnych wobec małoletnich w polskim prawie karnym

Podstawowym instrumentem wymiaru sprawiedliwości wobec przestępców dokonujących przestępstw seksualnych na osobach małoletnich jest Kodeks karny. Prowadząc rozważania na temat karnego prawa kanonicznego można zauważyć, że prawodawca kościelny świadomie przekazuje stronie świeckiej wykonanie kar, uznając to za bardzo racjonalne oraz stwierdzając, że świecki wymiar sprawiedliwości jest o wiele lepiej przygotowany do radzenia sobie z zachowaniami kryminalnymi.

Należy zauważyć, że w ujęciu historycznym „granice wieku dopuszczające prawnie kontakty seksualne z dziećmi [...] wykazują znaczne wahania i rozbieżności, w zależności od państwa i jego kultury. Pedofilia i prostytucja dziecięca na przestrzeni dziejów świata była różnie traktowana, a więc zakazana, bądź tolerowana lub nawet nakazana w zależności od epoki i warstw społeczno-kulturowych. Zazwyczaj jednak była ona zakazana za wyjątkiem antycznej Grecji, gdzie pedofilia homoseksualna i prostytucja dziecięca była nawet gloryfikowana⁴³.”

Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) definiuje wykorzystywanie seksualne dziecka jako włączenie go w aktywność seksualną, której nie jest ono w stanie w pełni zrozumieć i udzielić na nią świadomej zgody i/lub do której z pewnością nie dojrzało rozwojowo i nie może zgodzić się w ważny prawnie sposób i/lub która jest niezgodna z normami prawnymi lub obyczajami danego społeczeństwa. Z wykorzystaniem seksualnym mamy do czynienia w sytuacji, gdy taka aktywność wystąpi pomiędzy dzieckiem a dorosłym lub dzieckiem a innym dzieckiem, a ponadto, jeśli te osoby ze względu na wiek bądź stopień rozwoju pozostają w relacji opieki, zależności, władzy. Celem takiej aktywności jest zaspokojenie potrzeb innej osoby. Aktywność taka może dotyczyć:

- namawiania lub zmuszania dziecka do angażowania się w czynności seksualne;
- wykorzystywania dziecka do prostytucji lub innych prawnie zakazanych praktyk o charakterze seksualnym;
- wykorzystywania dziecka do produkcji materiałów lub przedstawień o charakterze pornograficznym⁴⁴.

⁴² K. Mikołajczuk, *Pojęcie i cel kary w Kościele. Rys historyczno-prawny*, „Studia Prawnicze” 1(2016), s. 102.

⁴³ M. Lisiecki, *Dziecięca prostytucja homoseksualna i pedofilia*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2(1999), s. 120.

⁴⁴ *Report of the Consultation on Child Abuse Prevention* (Raport z konsultacji w sprawie zapobiegania krzywdzeniu dzieci, Światowa Organizacja Zdrowia), Genewa 1999.

Zdaniem Joanny Mierzwińskiej-Lorenckiej każde zachowanie osoby starszej wobec dziecka, które służy podniecaniu się i zaspokajaniu popędu seksualnego, jest przemocą seksualną wobec tego dziecka. Tego rodzaju aktywność seksualna zawsze opiera się na wykorzystywaniu władzy osoby dorosłej nad dzieckiem, dlatego traktowana jest jako wykorzystanie seksualne dziecka. Zdaniem autorki nie ma możliwości wyodrębnienia, co w pedofilskich stosunkach jest dobre, a co złe; niezależnie od tego, czy źródłem takich zależności jest uczucie czy strach, ponieważ wszystkie prowadzą do wykorzystania słabszej pozycji bezbronnego dziecka⁴⁵. Marian Filar zauważa, że takie zachowanie pociąga za sobą również nadużycie zaufania szczególnie w przypadku istnienia związków psychiczno-emocjonalnych między dzieckiem a sprawcą, który świadomie wykorzystuje te zależności w celu skłonienia małoletniego do wykonania określonych czynności seksualnych⁴⁶. Natomiast Mirosław Lisiecki stwierdza, że źródła pedofilii są związane z niedojrzałością, frustracją i dewiacją seksualną, psychopatologią, a także neurotyzmem, fobiami seksualnymi, brakiem pewności siebie, często zjawisku temu towarzyszą różnego rodzaju uzależnienia⁴⁷.

Kwalifikacje zawarte w Kodeksie karnym mają za zadanie chronić prawa każdej jednostki ludzkiej przed ich naruszeniem przez osoby pragnące zaspokoić swój popęd seksualny w sposób niezgodny z przepisami⁴⁸. Szczególnej ochronie karnej są poddane osoby małoletnie. W polskim Kodeksie karnym możemy zauważyć następujące przestępstwa seksualne osób dorosłych na osobach małoletnich:

- art. 197 KK – zgwałcenie lub wymuszenie do innej czynności seksualnej;
- art. 198, 199 KK – seksualne wykorzystanie bezradności, zaufania lub niepo czytalności innej osoby;
- art. 200 KK – obcowanie płciowe z osobą małoletnią lub doprowadzenie jej do poddania się czynnościom seksualnym;
- art. 200a KK – elektroniczny kontakt z osobą małoletnią w celach pedofilskich;
- art. 202 KK – pornografia.

Alicja Grześkowiak i Krzysztof Wiak podkreślają, że „w celu przeciwdziałania zjawisku wykorzystywania seksualnego dzieci ustawodawca powołał przede wszystkim artykuł 200 Kodeksu karnego, który penalizuje przestępstwo pedofilii. Płaszczyzna ochrony wyrażona w artykule 200 KK obejmuje normy, które chronią dzieci przed uczynieniem z nich bezpośredniego obiektu zaspokajania popędu seksualnego, w postaci współżycia intymnego lub wykonywania wobec nich jakichkolwiek innych czynności seksualnych”⁴⁹. W podobnym kontekście wypowiada się również Lech Gardocki. Jednakże według autora nie

⁴⁵ J. Mierzwińska-Lorencka, *Karnoprawna ochrona dziecka przed wykorzystaniem seksualnym*, Warszawa 2012, s. 31.

⁴⁶ M. Filar, *Rozdział XXV. Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, pod red. O. Górniok, Warszawa 2006², s. 829–830.

⁴⁷ M. Lisiecki, *Dziecięca prostytucja...*, s. 120–121.

⁴⁸ R. Włodarczyk, *Kryminalistyczno-kryminologiczne aspekty przestępstw na tle seksualnym*, Szczytno 2015, s. 6.

⁴⁹ A. Grześkowiak, K. Wiak, *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 2014², s. 780.

ma przestępstwa opisanego w artykule 200, gdy do czynności seksualnych dochodzi pomiędzy osobami nieletnimi poniżej czternastego roku życia⁵⁰.

Omawiane zachowania zostały stypizowane w rozdziale XXV Kodeksu karnego zatytułowanym *Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajowości*. Tym samym Kodeks karny wskazuje, że podstawowym dobrem chronionym w przypadku przemocy seksualnej wobec małoletnich są prawo do wolności seksualnej i ochrona obyczajowości⁵¹. Ochrona tych wartości ma na celu przede wszystkim zagwarantowanie psychofizycznego rozwoju dziecka, które nie ukończyło szesnastego roku życia oraz jego wolność seksualna. Przedwczesna inicjacja seksualna, szczególnie będąca efektem przestępstwa, niekorzystnie wpływa na dalszy rozwój małoletniego. W skrajnych sytuacjach taki czyn może stać się przyczyną różnego rodzaju zbrodni seksualnych. Ponadto można z dużym prawdopodobieństwem domniemywać, że tego rodzaju zachowanie może skutkować w przyszłości różnego rodzaju zaburzeniami w życiu emocjonalnym i społecznym⁵². Przestępstwa tego gatunku naruszają i drastycznie ograniczają swobodę decydowania o sposobie i czasie inicjacji seksualnej oraz formie kontaktu osoby małoletniej z szeroko pojętą seksualnością. Z natury rzeczy tego rodzaju czyny zabronione są przestępstwami umyślnymi. W doktrynie prawa karnego funkcjonują różne poglądy na temat postaci, w jakiej może być to przestępstwo popełnione⁵³. Podmiotem przestępstwa wykorzystywania seksualnego może być każdy człowiek, który spełnia warunki określone w ustawie karnej. Podkreślają to następujące ustawowe sformułowania: „kto przemocą, kto, wykorzystując bezradność, kto obcuje płciowo z małoletnim, kto publicznie propaguje lub pochwała zachowania o charakterze pedofilskim”, itp. – w przeciwieństwie do prawa kanonicznego sprawca jest tu określony nie przez przyzmat profesji, jaką wykonuje. W prawie karnym właściwe jest określenie sprawcy poprzez czyn, którego dokonuje. Tym samym prawodawca uczynił nadużycia seksualne wobec małoletnich przestępstwem powszechnym. W przypadku pedofilii, podobnie jak w prawie kanonicznym, w prawie karnym okoliczności takie jak: cel działania sprawcy, motywacja, ewentualna zgoda małoletniego na czynności seksualne nie mają znaczenia. Zdaniem Jarosława Warylewskiego wpływają one jednak na prawnokarną ocenę czynu, a tym samym wpływają na wymiar kary⁵⁴.

W związku z powyższym prawo karne wkracza z całą stanowczością, gdy są łamane prawo, dobre obyczaje i kultura społeczna, a przede wszystkim wówczas gdy są krzywdzone dzieci i zaburzony zostaje ich rozwój psychofizyczny poprzez

⁵⁰ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2019²¹, s. 277.

⁵¹ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 459.

⁵² Patrz szerzej w: M. Filar, *Seksualne wykorzystywanie dzieci w świetle polskiego kodeksu karnego (na tle prawnoporównawczym)*, <<http://www.dzieckokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/viewFile/92/81>>, dostęp: 28.08.2019.

⁵³ Patrz szerzej w: M. Królikowski, R. Zawłocki, *Kodeks karny – część szczególna*, t. I: *Komentarz do art. 117–221*, Warszawa 2013, s. 651.

⁵⁴ J. Warylewski, *Karnoprawna ochrona małoletniego przed wykorzystaniem seksualnym w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, „Prokuratura i Prawo” 9(1999), s. 92n.

zbyt wczesne współżycie seksualne⁵⁵. Za czyny o charakterze seksualnym Kodeks karny przewiduje karę ograniczenia wolności, karę grzywny i karę pozbawienia wolności do lat dwunastu. Kodeks karny wprowadza również cały wachlarz innych środków prawnych wobec tego rodzaju sprawców. Wśród tych środków należy wymienić:

- środki karne,
- środki probacyjne,
- środki zabezpieczające.

Ponadto w ustawie o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym określa szczególne środki ochrony, wśród których wymienia:

- prowadzenie Rejestru Sprawców Przepęstw na Tle Seksualnym;
- obowiązek pracodawców i innych organizatorów uzyskania informacji o osobie ubiegającej się o pracę w zakresie działalności związanej z wychowaniem, edukacją, wypoczynkiem, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi;
- określenie miejsc szczególnego zagrożenia przestępczością na tle seksualnym⁵⁶.

Określone w ustawie środki zaradcze mają w pewien sposób charakter stygmatyzujący, a tym samym powodują, że osoby, które chciałyby pracować z dziećmi czy to jako nauczyciele, czy jako wychowawcy kolonijni, łatwiej mogą zostać poddane weryfikacji. Dzięki temu widoczne są działania prewencyjne mające na celu eliminację zagrożeń wobec osób małoletnich.

Mając na uwadze wymienione środki prawne wobec sprawcy, sąd może orzec zakaz zajmowania określonego stanowiska albo wykonywania określonego zawodu, zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej w razie skazania za przestępstwo popełnione w związku z prowadzeniem takiej działalności, jeżeli dalsze jej prowadzenie zagraża istotnym dobrom chronionym prawem, zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, czy też zakaz zbliżania się do określonych osób. Sąd wskazuje odległość od osób chronionych, którą skazany obowiązany jest zachować. Stosunkowo nowym rozwiązaniem prawnym wobec osoby skazanej za przestępstwa seksualne jest umieszczenie takiej osoby w ośrodku seksuologii w Gostyninie. Stanowi to swojego rodzaju środek prawny o charakterze izolacyjnym mający z jednej strony zabezpieczyć społeczeństwo przez osobami, które w przeszłości popełniały przestępstwa seksualne, w tym zbrodnie morderstwa na tle seksualnym. Z drugiej strony natomiast służy resocjalizacji i leczeniu skazanych sprawców⁵⁷.

⁵⁵ A. Kilińska-Pękacz, *Prawo karne wobec dobrowolnej aktywności seksualnej małoletnich*, „Studia z Zakresu Prawa, Administracji i Zarządzania Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy” 7(2015), s. 91.

⁵⁶ Ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym, Dz. U. 2019 poz. 1820.

⁵⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz.U. 2019 poz. 1950, art. 200–201.

Piotr Góralski zwraca uwagę, że obecnie funkcjonują dwa modele strategii postępowania wobec sprawców przestępstw o charakterze seksualnym, których ofiarami są dzieci. Pierwszy z nich, określany „mianem pracy klinicznej odnosi się do oddziaływania terapeutycznego mającego na celu korekcję zaburzeń w sferze zaspokajania potrzeb seksualnych. Sprawcy przestępstw seksualnych są poddawani leczeniu farmakologicznemu oraz terapii psychologicznej w warunkach odbywania kary pozbawienia wolności lub podczas realizacji środka zabezpieczającego. Po odbyciu kary lub po opuszczeniu zakładu, w którym stosowano środek zabezpieczający, postępowanie lecznicze może być kontynuowane w warunkach wolnościowych”⁵⁸. W tym kontekście niektórzy autorzy podnoszą kwestię kontrowersyjnej sterylizacji chirurgicznej sprawców pedofilii⁵⁹. Z kolei drugi, zwany modelem ochrony społeczności lokalnej, ukierunkowany jest na ochronę potencjalnych ofiar przed sprawcami, którzy opuszczają jednostki penitencjarne. Polega ona na objęciu nadzorem prewencyjnym osób, u których stwierdzono pedofilię, tworzeniu rejestrów pedofilów, ograniczaniu kontaktu z dziećmi⁶⁰.

Podsumowanie

Przemoc seksualna dorosłych wobec osób małoletnich jest ciężkim przestępstwem, którego nie sposób w żadnym wypadku zaakceptować i tolerować. Przestępstwo to dotyka sfery tabu, intymności i niewinności, a tym samym niszczy najważniejszy etap w życiu człowieka. Z tych też względów nie dziwi fakt, że zarówno kanoniczne prawo karne, jak i świeckie prawo karne solidarnie surowo penalizują tę kategorię czynów.

Oba systemy prawne uzupełniają się nawzajem. Kościół katolicki z całą świadomością oddaje państwu inicjatywę odnośnie do karania osób związanych z tym procederem. Normy kanoniczne dotyczą pewnego rodzaju *sacrum*, tj. relacji z Bogiem. Szczególnie, gdy mamy do czynienia z wykorzystaniem do czynności seksualnych sakramentu spowiedzi. Jak słusznie zauważono, podmiotem, wobec którego zostały skierowane normy dotyczące ochrony osób małoletnich, są duchowni. To oni reprezentują Kościół, głoszą Słowo Boże. W związku z ich powołaniem wierni oczekują, że będą stanowili autorytet moralny, a w razie takiej potrzeby będą wspomagali ich w trudnych sytuacjach. Dlatego też to do nich są skierowane normy penalizujące czyny, które podważają autorytet całego Kościoła. Najsurowszymi karami są usunięcie ze stanu duchownego i wykluczenie poza nawias wspólnoty. Oprócz przywilejów, prestiżu, kara ta pozbawia sprawcę oparcia materialnego i źródła dochodu. Niektóre środki prawne mają charakter izolacyjny, jak umieszczenie sprawcy w klasztorze, bądź zapobiegawczy, jak zakaz sprawowania określonych funkcji, czy zbliżania się do konkretnych osób. Kanoniści postulują, aby penalizacją objąć również osoby, które nie są duchownymi, ale

⁵⁸ P. Góralski, *O zagadnieniu racjonalnej kryminalizacji i penalizacji pedofilii w polskim prawie karnym*, <file:///C:/Users/start/Downloads/3_G%C3%B3ralski.pdf>, dostęp: 28.08.2019.

⁵⁹ Patrz szerzej w: M. Lisiecki, *Dziecięca prostytutka...*, s. 129–130.

⁶⁰ P. Góralski, *O zagadnieniu racjonalnej kryminalizacji...*

pracują w różnych kanonicznych strukturach kościelnych. Jednocześnie należy podkreślić, że zgodnie z prawem kanonicznym ochronie prawnej przed tego rodzaju nadużyciami podlegają osoby, które nie ukończyły lat osiemnastu. W porównaniu do prawa świeckiego jest to szerszy zakres podmiotów objętych ochroną.

Z kolei w prawie świeckim podmiotem, który dokonuje czynu zabronionego, jest każdy człowiek. Użycie określenia „kto” powoduje, że jest to podmiot powszechny. Z racji swojej powszechności prawo karne nie jest ukierunkowane na jakąś kategorię ludzi, wyróżniających się zawodem czy kolorem skóry. Z reguły prawo karne obejmuje wszystkich ludzi zamieszkujących dany kraj lub na jego terytorium przebywających czasowo. Kary i środki karne z punktu widzenia społeczeństwa są bardziej dotkliwe i sprawiające wrażenie bardziej sprawiedliwych, gdyż wymierzają sprawiedliwość w doczesnym porządku prawnym. Dlatego też nie dziwi fakt, że Kościół katolicki nakazuje powiadamiać władze świeckie odnośnie do wiarygodnie udowodnionych czynów zabronionych na tle seksualnym, uznając świecki wymiar sprawiedliwości za właściwy do rozstrzygnięcia w tego rodzaju sprawach.

Należy podkreślić, że pomimo wielu różnic dotyczących chociażby sprawy czy sposobu i formy karania, karne prawo kanoniczne i świeckie prawo karne mają jeden wspólny cel, a mianowicie ochronę praw osób najmłodszych i ich szeroko pojęte dobro przed osobami, które swoimi czynami mogą poważnie zakłócić prawidłowy rozwój emocjonalny i społeczny osoby małoletniej. Nie ulega wątpliwości, że współpraca zarówno Kościoła katolickiego, jak i organów państwowych w tym zakresie oraz surowe karanie sprawców wynikające z prawa kanonicznego i świeckiego prawa karnego może przyczynić się do znacznego ograniczenia zachowań patologicznych we współczesnym społeczeństwie.

BIBLIOGRAFIA

Akty prawne

- Franciszek, List apostolski *motu proprio Vos Estis Lux Mundi* w sprawie postępowania odnośnie przestępstw związanych z wykorzystaniem seksualnym z dnia 9.05.2019 r., https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/motu/vos_estis_09052019.html.
- Jan Paweł II, *Litterae Apostolicae motu proprio datae quibus Normae de gravioribus delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis promulgantur, Sacramentorum sanctitatis tutela*, 30 kwietnia 2001, AAS 93(2001), s. 737–739.
- Kongregacja Nauki Wiary, Synteza modyfikacji wprowadzonych do *Normae de gravioribus delictis*, 21 maja 2010, AAS 102(2010), s. 419–434.
- Kodeks Prawa Kanonicznego*, Poznań 1984.
- Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r., Dz.U. 1998 nr 51 poz. 318.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz.U. 2019 poz. 1950.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny, Dz. U. 2018, poz. 1600 ze zm.
- Ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym, Dz.U. 2019 r. poz. 1820.

Źródła internetowe

- Filar M., *Seksualne wykorzystywanie dzieci w świetle polskiego kodeksu karnego (na tle prawnoporównawczym)*, <<http://www.dzieckokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/viewFile/92/81>>, dostęp: 28.08.2019.

<<https://www.przewodnik-katolicki.pl/NEWS/2017/Walka-z-naduzyciami-seksualnymi-wsrod-duchownych>>, dostęp: 25.06.2019.

Góralski P., *O zagadnieniu racjonalnej kryminalizacji i penalizacji pedofilii w polskim prawie karnym*, <file:///C:/Users/start/Downloads/3_G%C3%B3ralski.pdf>, dostęp: 28.08.2019.

Opracowania

Dohnalik J., *Prawo kanoniczne wobec nadużyć seksualnych duchownych względem dzieci i młodzieży*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 1(2015), s. 50 – 66.

Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2019²¹.

Grześkowiak A., Wiak K., *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 2014².

Kaleta P., *Kanoniczne sankcje karne za przestępstwa majątkowe*, „Prawo Kanoniczne” 3(2015), s. 117–135.

Kilińska-Pękacz A., *Prawo karne wobec dobrowolnej aktywności seksualnej małoletnich*, „Studia z Zakresu Prawa, Administracji i Zarządzania Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy” 7(2015), s. 81–92.

Kodeks karny. Komentarz, pod red. O. Górniok, Warszawa 2006².

Królikowski M., Zawłocki R., *Kodeks karny – część szczególna*, t. I: *Komentarz do art. 117–221*, Warszawa 2013.

Lempa F., *Kanoniczna ochrona karna małoletnich przed nadużyciami seksualnymi*, Białystok 2013.

Lempa F., *Podstawowe zasady wymierzania poprawczych kar kanonicznych*, „Civitas et Lex” 4(2017), s. 33–40.

Lisiecki M., *Dziecięca prostytucja homoseksualna i pedofilia*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2(1999), s. 119–134.

Mierzińska-Lorencek J., *Karnoprawna ochrona dziecka przed wykorzystaniem seksualnym*, Warszawa 2012.

Mikołajczuk K., *Pojęcie i cel kary w Kościele. Rys historyczno-prawny*, „Studia Prawnicze” 1(2016), s. 81–106.

Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010.

Marek A., Marek-Ossowska A., *Prawo wykroczeń. Materialne i procesowe*, Warszawa 2019⁸.

Report of the Consultation on Child Abuse Prevention (Raport z konsultacji w sprawie zapobiegania krzywdzeniu dzieci, Światowa Organizacja Zdrowia Genewa 1999.

Syryjczyk J., *Kanoniczne prawo karne. Część szczególna*, Warszawa 2003.

Syryjczyk J., *Pojęcie ekskomuniki w świetle zadań pastoralnych Kościoła w Projekcie prawa karnego z 1973 r. oraz w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, „Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawnohistoryczny” 32/1–2(1989), s. 127–156.

Warylewski J., *Karnoprawna ochrona małoletniego przed wykorzystaniem seksualnym w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, „Prokuratura i Prawo” 9(1999), s. 92–103.

Włodarczyk R., *Kryminalistyczno-kryminologiczne aspekty przestępstw na tle seksualnym*, Szczytno 2015.

Wojnicz P., *Pozycja prawna oraz apostołstwo wiernych świeckich w Kościele rzymskokatolickim*, „Studia Elckie” 3(2019), s. 385–401.

PUNISHMENT OF SEXUAL ACTS AGAINST MINOR – REFLECTIONS ON CANON LAW AND POLISH CRIMINAL LAW

SUMMARY

Sexual violence of adults against minors is a serious crime that can not be accepted and tolerated under any circumstances. This crime affects the sphere of taboo, intimacy and innocence and thus destroys the most important stage in human life. For these reasons, it is not surprising that both canonical criminal law and secular criminal law severely penalize this category of deeds. The object of protection is the good of the child.

KEY WORDS: minor, sexual violence, canonical criminal law